

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნა
PROCEEDINGS OF THE GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES

ისტორიის
არქეოლოგიის
ეთნოლოგიისა და
ხელოვნების ისტორიის
სერია

Series
of History,
Archeology,
Ethnology
and
Art History



თბილისი
Tbilisi

1. 2015

სარედაქციო კოლეგია:

ზურაბ აბაშიძე, ზაზა ალექსიძე, მარიამ დიდებულიძე, სერგო ვარდოსანიძე, ბუბა კუდავა, გიორგი ლორთქიფანიძე (პასუხისმგებელი რედაქტორი), გურამ ლორთქიფანიძე, დავით ლორთქიფანიძე, მარიამ ლორთქიფანიძე, ლია მელიქიშვილი, როინ მეტრეველი (მთავარი რედაქტორი), დავით მუსხელიშვილი, ოთარ ჟორდანიას, ჯაბა სამუშია, კიაზო ფიცხელაური, კახა შენგელია, ნანა ხაზარაძე, ოთარ ჯაფარიძე

Editorial Board:

Zurab Abashidze, Zaza Aleksidze, Mariam Didebulidze, Otar Japaridze, Nana Khazaradze, Buba Kudava, David Lordkipanidze, Giorgi Lordkipanidze (Editorial Manager), Guram Lordkipanidze, Mariam Lordkipanidze, Lia Melikishvili, Roin Metreveli (Editor-in-Chief), David Muskhelishvili, Kiazos Pitskhelauri, Jaba Samushia, Kakha Shengelia, Sergio Vardosanidze, Otar Zhordania

ტექსტის

რედაქტორ-კორექტორი: ირმა რუხაძე

Text corrector-editor: Irma Rukhadze

კომპიუტერული

უზრუნველყოფა: პაატა ქორქია

Computer design: Paata Korkia

შინაარსი

საქართველოს ისტორია

ნინო ჯაველიძე. შუა საუკუნეების რუსული და ევროპული წყაროები „ობეზ“-ისა და „აბაზა“-ს შესახებ	5
მარია მშვილდაძე. იუდეველთა სოციალური სტატუსის შესწავლისათვის ქართლში	24
ჯაბა სამუშია. „აფხაზთა მეფეების“ დროინდელი „მეფის კურთხევის“ წესის შეცვლის საკითხისათვის.....	30
ელდარ მამისთვალისძე. საქართველო-ეგვიპტის ურთიერთობის ისტორიიდან	49
ვახტანგ გურული. რუსეთის პოლიტიკა სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში და ქართული სამეფოები (1483-1801).....	60

არქეოლოგია

კიაზო ფიცხელაური. აღმოსავლეთ საქართველოში ადრეული სახელმწიფო ინსტიტუტის ჩამოყალიბების საკითხისათვის	82
--	----

ეთნოლოგია

გიორგი გიგაური. პიქტოგრამები და კოსმოლოგია.....	94
---	----

ხელოვნების ისტორია

ეკატერინე კვაჭატაძე. შუა საუკუნეების ქართული არქიტექტურისა და პლასტიკის მიმართება.....	108
---	-----

ისტორიოგრაფია

გურამ ლორთქიფანიძე. ქართული ანტიკური ხანის არქეოლოგიის ისტორიოგრაფია XX-XXI სს. მიჯნაზე (ნაწილი III).....	119
--	-----

წყარომცოდნეობა

გონელი არახაშია. ორი გვირგვინოსანი წყვილი და ზოგიერთი სიგელის დათარიღება.....	139
ქეთევან ახოზაძე. მხატვრული პლაკატი მეორე მსოფლიო ომში როგორც ისტორიული წყარო	145

ჰუბლიკაცია

რუსუდან ლაბაძე. ფრანგული ისტორიული დისკურსი და ემანუელ ლე რუა ლადიურის ბესტსელერი.....	155
---	-----

ქართული მეცნიერების კორიფეები

მარიამ ლორთქიფანიძე. დიდი ექვთიმე	176
ნიკო ჯავახიშვილი. ივანე ჯავახიშვილის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები.....	196

ცნობები და შენიშვნები

შალვა ისაკაძე. საქართველოს პირველი საზოგადოებრივი ბალი.....	214
---	-----

პრიტიკა და კიბლიოგრაფია

ჯ. კარალიძე. რეცენზია მ. კვარაცხელიას წიგნზე	219
--	-----

ქრონიკა და ინფორმაცია

ო. ჯანელიძე. დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი კონფერენცია	224
ახალი წიგნები	228

CONTENT
GEORGIAN HISTORY

N. Javelidze.	5
M. Mshvildadze. For studying jews social status in Kartli	29
J. Samushia. On the issue of the change of the rule of ‘Blessing’ of ‘Abkhazian Kings’	47
E. Mamistvalishvili. From the history of Georgian-Egyptian relation.....	58
V. Guruli. Russian politics in south-east caucasus and Georgian Kingdoms	80

ARCHAEOLOGY

K. Pitskhelauri. On formation of the early state institutes in Eastern Georgia.....	93
--	----

ETHNOLOGY

G. Gigauri. Pictograms and cosmology.....	107
--	-----

HISTORY OF ART

E. Kvachatadze. Correlation between medieval architecture and sculpture	117
--	-----

HISTORIOGRAPHY

G. Lortkipanidze. Georgian historiography on classical (ancient) archaeology at the turn of XX-XXI Centuries	138
--	-----

SOURCES

G. Arakhamia. Two royal couples and dating of several charters.....	144
K. Akhobadze. Artistic poster of the Second World War as a historical source.....	153

PUBLICATION

R. Labadze. The french historical discourse and Le Roy Ladurie’s bestseller.....	174
---	-----

GEORGIAN SCIENCE LUMINARIES

M. Lordtkipanidze. Ekvtime the Great.....	196
N. Javakhishvili. Little-known and unknown pages of Ivane Javakhishvili’s biography	212

STATEMENT AND NOTES

Sh. G. Isakadze. The first public garden in Kutaisi.....	218
---	-----

CRITICISM AND BYBLIOGRAPHY

J. Karalidze. Self-government of Tbilisi (1917-1921). Reviews on M. Kvaratskelia’s book ..	219
---	-----

CURRENT EVENTS AND SCIENTIFIC INFORMATIONS

O. Janelidze. Conference dedicated to Davit Agmashenebeli	224
New books	228

რუსულან ლაბაძე

ფრანგული ისტორიული დისკურსი და ეპანუელ ლე რუა ლადიურის გენსტაქური

XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისში ახალი ისტორიული მიდგომების შესახებ მრავალი განსხვავებული მოსაზრება გამოითქვა. ტერმინ „ახალის“ გამოყენება საუკუნეთა მიჯნაზე გერმანელი ისტორიკოსის კარლ ლამპრეხტის მიერ დასტურდება. მისი ერთ-ერთი სტატია „ძველი და ახალი მიმართულებები ისტორიოგრაფიაში“ 1896 წელს გამოქვეყნდა, ხოლო ლამპრეხტისეულ „გერმანიის ისტორიის“ მიმოხილვას „American Historical Revue“-ში „ახალი ისტორიის თვისებები“ ეწოდებოდა.

მანამდე კი ფრანგი ფილოსოფოსი ანრი ბერი, „ანალების სკოლის“ ერთ-ერთი მამამთავარი, 1890 წელს დაბეჭდილ პუბლიკაციაში „ახალი ისტორიის“ (une nouvelle histoire) ან „ახალი ისტორიული მეცნიერების“ (une nouvelle science de l'histoire) შესახებ წერდა [5: 102]. მაგრამ „ახალი ისტორიის“ დაბადების თარიღი 1929 წელზე მოდის, როდესაც სტრასბურგის უნივერსიტეტის პროფესორებმა, მედიევისტმა მარკ ბლოკმა (1886-1944) და მოდერნისტმა ლუსიენ ფევრმა (1878-1956) ჟურნალი „ეკონომიკური და სოციალური ისტორიის ანალები“ დააარსეს.

ფრანგმა ისტორიკოსებმა საზოგადოებას წარსულის შეცნობის ორიგინალური თეორია შესთავაზეს, რომელსაც საფუძვლად ორი პრინციპი ედო. ამ თეორიის მიხედვით, ისტორიკოსი კვლევის პროცესში თვითონ ქმნიდა თავის ობიექტს, ხოლო ისტორიის წერის ძირითადი ფორმა ტოტალური ისტორია იყო, რაც, ფაქტობრივად, სხვა ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების მიმართ ისტორიოგრაფიის ღიაობას ნიშნავდა. „ტოტალური ისტორიის“ იდეა უცხო არ ყოფილა XX ს-ის ისტორიული აზროვნებისათვის. საუკუნის დასაწყისში სოციოლოგი (შემდგომში ეკონომისტი) ფრანსუა სიმინიანი ადამიანის შემსწავლელი ყველა მეცნიერების ობიექტისა და მეთოდის იდენტიფიკაციაზე მიუთითებდა. მაგრამ ინტერდისციპლინარული კავშირების სიმინისეული გაგება სოციოლოგიის მოდელს ეფუძნებოდა, „ანალების“ დამაარსებელთა პროექტის ცენტრში კი ისტორია იყო.

ჟურნალ „ანალების“ ირგვლივ ჩამოყალიბებულმა ფრანგულმა ისტორიულმა სკოლამ უარი თქვა XIX ს-ში პრევალირებულ პოზიტივისტურ და მოვლენების ამსახველ ისტორიაზე და ტრადიციული „ისტორია – თხრობა“ „ისტორია – პრობლემით“ შეცვალა. მათ მიერ იდეალად დასახულმა „ტოტა-

ლურმა ისტორიამ”, რაც სოციალურ-ისტორიული სინამდვილის ყოველმხრივ ასახვას გულისხმობდა, თავისი ინტერესების ცენტრში ადამიანი მოაქცია და მისი შესწავლა დაისახა მიზნად. ამავე დროს, გაარღვია ფრანგულ ისტორიო-გრაფიაში დაკანონებული ჩარჩოები და სხვა ჰუმანიტარულ მეცნიერებებთან კავშირების გზები დასახა. სოციოლოგია, დემოგრაფია, ეთნოლოგია, ფსიქოლოგია, ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორია და სხვა მეცნიერებები ადამიანის შესახებ ისტორიკოსების კვლევის არეალში მოექცა.

1929 წელს დაარსებულ „ეკონომიკური და სოციალური ისტორიის ანალებს“ არაერთხელ შეეცვალა სახელწოდება, რაც ასახავდა არა მხოლოდ ცვალებად ისტორიულ რეალობას, არამედ პრობლემატიკისა და პერსონალების ვარირებასაც. მეორე მსოფლიო ომის წლებში ჟურნალი „სოციალური ისტორიის ანალებად“ გადაკეთდა. თუმცა ვიშის რეჟიმის დროს (1942-1944 წწ.), „სოციალური ისტორიის კრებულის“ სახელით გამოდიოდა. ფაშისტური მთავრობა დაჟინებით მოითხოვდა ჟურნალის გარეკანიდან მარკ ბლოკის ებრაული გვარის ამოღებას, რის გამოც „ანალების“ მამამთავარი მის მიერ დაარსებულ გამოცემაში მარკ ფუჟერის ფსევდონიმით იბეჭდებოდა [2: 4]. მაგრამ ვერც ამან იხსნა მარკ ბლოკი. 1944 წელს, როგორც ლიონის წინააღმდეგობის მოძრაობის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, იგი გესტაპომ დააპატიმრა და დახვრიტა.

1946 წლიდან ჟურნალი მხოლოდ ლუსიენ ფევრის რედაქტორობით და შეცვლილი სახელწოდებით გამოვიდა: „ანალები. ეკონომიკა. საზოგადოებები. ცივილიზაციები“.¹ გამოცემა, ფაქტობრივად, ინსტიტუციად გარდაიქმნა მას შემდეგ, რაც ლუსიენ ფევრმა 1947 წელს პრაქტიკული კვლევების უმაღლესი სკოლის (l'École Pratique des Hautes Études) VI სექცია ჩამოაყალიბა. მულტიდისციპლინარული VI სექცია (თუმცა ისტორიკოსები აქ წამყვან როლს ასრულებდნენ), რომელიც ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში კოლექტიურ კვლევებს აწარმოებდა, ომამდელი პროექტების ლაბორატორია გახდა.

ლუსიენ ფევრის გარდაცვალების შემდეგ, 1956 წელს, სექციას, ისევე როგორც ჟურნალ „ანალებს“, ფერნან ბროდელი (1902-1985) ჩაუდგა სათავეში. ამ დროისათვის ფერნან ბროდელი სახელმძღვანელო ისტორიკოსი იყო. მას უკვე გამოქვეყნებული ჰქონდა „ხმელთაშუაზღვისპირეთი და ხმელთაშუაზღვის სამყარო ფილიპე II-ის ეპოქაში“ (1949 წ., 1160 გვერდიანი წიგნი), რომელიც ლუსიენ ფევრს მიუძღვნა.² ფრანგული ისტორიული მეცნიერების ერთ-ერთი წამყვანი ცენტრი – VI სექცია „დიდი ხანგრძლივობის“ (longue durée) ისტორიას განსახიერებდა. ბროდელისეული „longue durée“-ს თეორია არაერთგვაროვან შეფასებებს იწვევდა და იწვევს დღესაც. ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, ხანგრძლივი ციკლების ბროდელისეული განსაზღვრება საკა-

1 “Annales. Economies. Sociétés. Civilisations” ამ სახელწოდებით ჟურნალი 80-იანი წლების ბოლომდე გამოდიოდა. 1994 წლიდან მისი სახელწოდებაა: „ანალები. ისტორია, სოციალური მეცნიერებები“.

2 “A Lucien Febvre. En témoignage de reconnaissance et filiale affection”, ვკითხულობთ მიძღვნის ტექსტში.

მათა და ხშირად მიუღებელიც. თუმცა, არც ის უნდა გამოგვრჩეს, რომ იგი ერთმანეთისაგან მიჯნავს *longue durée*-ს და *très longue durée*-ს (ძალიან დიდი ხანგრძლივობა) და ამდენად, ეს ცნება (*longue durée*, რ.ლ.) უსასრულობის სინონიმად არ აღიქმება [6].

გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან მენტალობების (*mentalités*) ისტორიები, რომლებიც ჯერ კიდევ „ანალების“ სკოლის დამაარსებლების შრომებში იყო წარმოდგენილი (მხედველობაში გვაქვს მ. ბლოკის „სასწაულთმოქმედი მეფეები“, 1924; ლ. ფევრის „ურწმუნოების პრობლემა XVI ს-ში: რაბლეს რელიგია“, 1942), დამახასიათებელი გახდა ამ თაობის ანალიტიკებისათვის. მაგალითად, სიკვდილისადმი (ფ. არიესი, მ. ვოველი), ბავშვებისადმი (ფ. არიესი), ქალისადმი (ჟ. დიუბი) დამოკიდებულება და სხვ [2: 5-6]. მენტალობის თემატიკის დანერგვამ გაამდიდრა და გააფართოვა ისტორიული კვლევის საზღვრები. მანამდე უცვლელად მიჩნეული თემები: შიში, სიკვდილი, დრო, სივრცე, სექსი და სხვა, ისტორიის ცვალებადი დროის კონტექსტში ჩაენერა. ამ თემატიკის შესწავლამ აჩვენა, რომ ისტორიული ანთროპოლოგიის, მენტალობების პრობლემა თანამედროვე ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია და არა დამატებითი, განყენებული ასპექტი ისტორიული ცოდნის ევოლუციაში.

„ანალების სკოლის“ მესამე თაობის ისტორიკოსებმა 1970-იან წლებში კვლავ სისტემატიურად დაიწყეს ტერმინის – „nouvelle histoire“ გამოყენება.³ სამტომიანი ნიგნის, „როგორ იწერება ისტორია“ („Faire de l’histoire“) შესავალში, რომელიც 1974 წელს ჟ. ლე გოფისა და პ. ნორას რედაქციით დაიბეჭდა, ტერმინი ახალი მნიშვნელობით დაფიქსირდა [9: 9-15]. ეს სიახლე, რომელიც სამ პროცესს მოიცავს, ნაშრომის სამ ნაკვეთად გამოცემაში აისახა: პირველი — „ახალი პრობლემები“, თვით ისტორიის ახლებური განსაზღვრა; მეორე — „ახალი მიდგომები“, რომლებიც ცვლიან, ამდიდრებენ და თავდაყირა აყენებენ ისტორიის ტრადიციულ სექტორებს; და მესამე — „ახალი საკითხები“, რომლებიც ისტორიის ეპისტემოლოგიურ ასპარეზზე გაჩნდა [9: 10-11].

„ახალი ისტორია“, რომელიც XX ს-ის მოდერნისტულ ისტორიოგრაფიას მიეკუთვნებოდა, საუკუნის ბოლოს პოსტმოდერნისტული „ახალი“ ახალი ისტორიით იქნა ჩანაცვლებული. ნიშანდობლივია, რომ გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე ფ. ბროდელმა მის პატივსაცემად შეკრებილ კოლოკვიუმზე საკუთარ შრომებთან დაკავშირებით ტერმინი „ახალი ისტორია“ გამოიყენა, ხოლო ე. ლე რუა ლადიურისა და „ანალების სკოლის“ სხვა წარმომადგენელთა შემოქმედება „ახალი“ ახალი ისტორიის“ კონტექსტში განიხილა [5: 109].

„ანალების სკოლის“ მესამე თაობის წარმომადგენელი ემანუელ ლე რუა ლადიური სამეცნიერო საზოგადოებამ „ლანგედოკის გლეხებით“ (სადოქტო-

3 ისტორიკოსი ტ. სტოიანოვიჩი თავის შრომაში „ფრანგული ისტორიული მეთოდი. „ანალების“ პარადიგმა“ (ლონდონი, 1976), „ანალების სკოლის“ მეორე თაობად 50-60-იანი წლების ისტორიკოსებს მოიაზრებს, როდესაც ჟურნალს და VI სექციას ფერნან ბროდელი ედგა სათავეში [4: 221].

რო დისერტაცია) გაიცნო, როცა იგი ჯერ კიდევ მონპელიეს უნივერსიტეტში მუშაობდა.⁴ 1963 წლიდან მეცნიერმა სახელგანთქმულ VI სექციაში გააგრძელა კვლევა, შემდეგ კი ფერნან ბროდელთან ერთად კოლეჟ დე ფრანსში გადავიდა. ჟურნალ „ანალების“ სარედაქციო გუნდში ლადიურის სახელი 1969 წლიდან გვხვდება [7: 703].

„ლანგედოკის გლეხების“ შემდეგ სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიდა ლადიურის „კლიმატის ისტორია ათასი წლიდან“ (1967), „ისტორიკოსის ტერიტორია“ (1973, ტ. I), მაგრამ ყველაზე დიდი აღიარება ფრანგ ანალისტს „მონტაიუმ“ მოუტანა. „მონტაიუ, ოქსიტანიის სოფელი 1294-იდან 1324 წლამდე“ გამომცემლობა „გალიმარმა“ 1975 წელს დასტამბა. საფრანგეთში მონოგრაფია გამოცემისთანავე ბესტსელერად იქცა. მისმა პოპულარობამ რამდენიმე გამოცემას გაუძლო. არაერთხელ დაიბეჭდა ნაშრომის ინგლისური თარგმანიც.⁵

მონოგრაფიას, რომელსაც ავტორმა „ეთნოგრაფიული რომანი“, უწოდა, საფუძვლად დაედო პამიეს ეპისკოპოსის ინკვიზიციის ჩანაწერები, რომელიც 1318-1325 წწ. მონტაიუს კათარი მოსახლეობის წინააღმდეგ მოქმედებდა. როგორც ცნობილია, მონტაიუ უკანასკნელი სოფელი იყო, რომელიც კათარულ ერესს ემხრობოდა.⁶ პამიეს ინკვიზიციამ, მცირეწლოვანი ბავშვების გამოკლებით, სოფლის მთელი მოსახლეობა დააკავა. ტრიბუნალის წინაშე სოფლელების დაწვრილებითი პასუხების წყალობით, რომელთა აღნუსხვას პამიეს ეპისკოპოსი ჟაკ ფურნიე ხელმძღვანელობდა, ისტორიას შუა საუკუნეების ადამიანების ცოცხალი ხმა შემორჩა. ამ ხმის ჩვენამდე მოღწევა კი იმის დამსახურებაა, რომ ჟაკ ფურნიე შემდგომში პაპი გახდა (ბენედიქტე XII-ის სახელით) და ინკვიზიციის ოქმები თავის რეზიდენციაში, ავინიონში წაიღო, საიდანაც ვატიკანის ბიბლიოთეკაში მოხვდა [2: 15-16].

ე. ლადიურის ბესტსელერი ორი ნაწილისა და 28 თავისაგან შედგება და ექვსასზე მეტ გვერდს მოიცავს [11]. ისტორიკოსი სრულად აღადგენს შუა საუკუნეების სამყაროს სურათს: დრო და სივრცე, სიკვდილი და საიქიო, ბავშვი და ოჯახი, სიყვარული და დროებითი კავშირები, ბედი და მაგია და კიდევ სხვა ასპექტები შორეული XIV საუკუნის სოფლის ყოველდღიურ

4 სადოქტორო დისერტაცია 1966 წელს წიგნად გამოიცა. მონოგრაფიაში, რომელიც XV-XVIII სს-ის ლანგედოკის გლეხობას ეძღვნება, გამოყენებულია გადასახადის (taille réelle) აკრეფისას შედგენილი აღწერა – “compoix”.

5 იმდროინდელი პრესა ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში აღტაცებით გამოეხმაურა წიგნის გამოცემას. მაგალითად, “Sunday Times” წერდა: „ეს უფრო მეტია, ვიდრე შუა საუკუნეების ცხოვრების სოციოლოგიური კვლევა. ეს შუა საუკუნეების ცოცხალი ადამიანების ჩოსერისეული გალერეა“; „ეს ისეთი კარგია, ისეთი ადამიანური, რომ როგორც რომანის დასრულების შემდეგ, აქაც მკითხველს გული სწყდება მიატოვოს ძმები კლერგების, მომღიმარი პიერ მორის, კეთილშობილი ბეატრისის, თაღლითი ბელიბასტის ნაცნობი საზოგადოება“, - წერდა “New Statesman”.

6 სოფელი მდებარეობს პირენეს მთებში, საფრანგეთისა და ესპანეთის საზღვართან, არიეჟის დეპარტამენტის სამხრეთით. დღევანდელი არიეჟის დეპარტამენტი პამიეს ეპარქიას და შუა საუკუნეების ფუას საგრაფოს შეესაბამება.

ცხოვრებაზე მოგვითხრობს.⁷ მართლაც, „მონტაიუს“ შემთხვევაში „ტოტალური ისტორიის“ მიზანი იქნა მიღწეული და დროსა და სივრცეში შეზღუდული ლოკალური გამოკვლევა ინკვიზიციის მშრალი ოქმებიდან ანთროპოლოგიურ დოკუმენტად გარდაიქმნა.⁸

მონოგრაფიის ერთ-ერთი თავი „სიკვდილი მონტაიუში“ ფრანგი ანალისტიების მიერ მრავალჯერ აპრობირებულ საკითხს ეძღვნება [11: 324-344]. „ისტორიკოსის ტერიტორიაში“ ე. ლადიურიმ პ. შონიუს, ფ. ლებრენის და მ. ვოველის იმ შრომების ანალიზი შემოგვთავაზა, რომლებიც სიკვდილის ისტორიის კვლევას მოიცავს (“Chaunu, Lebrun, Vovelle: la nouvelle histoire de la mort”) და, შეიძლება ითქვას, რომ გაიზიარა კოლეგების „სიკვდილით გატაცება“. მისი აზრით, ისტორია მხოლოდ სიცოცხლეზე კი არა, სიკვდილზე ფიქრაცაა [10: 402]. მონტაიუს კათარების სიკვდილზე წარმოდგენები ე. ლადიურის „სიკვდილის ცეკვას“ აგონებს, მიუხედავად იმისა, რომ კათარული მეტემფსიქოზის შემთხვევაში „სიკვდილის ცეკვისათვის“ დამახასიათებელი ჩონჩხები და გახრწნა ნაკლებად ფიგურირებს [2: 40].

სიკვდილის თემით დაინტერესება ამის შემდეგაც გაგრძელდა ფრანგულ ისტორიოგრაფიაში. 1977 წელს დაიბეჭდა ფ. არიესის მონოგრაფია „ადამიანი სიკვდილის წინაშე“, რომელსაც უდიდესი დაინტერესება მოჰყვა არა მხოლოდ სამეცნიერო წრეებში. ფ. არიესმა თავისი შრომის ქრონოლოგიურ ჩარჩოდ დროის ფართო დიაპაზონი (ადრეული შუა საუკუნეებიდან ჩვენს დრომდე) განსაზღვრა, რამაც კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი ბროდელისეული „დიდი ხანგრძლივობის დროის“ თეორიის მართებულობას მენტალიტეტის თემატიკის შესწავლისას [6: 732]. სიკვდილისადმი დამოკიდებულების შეცვლის პროცესში არიესმა ხუთი ეტაპი გამოყო, რომელსაც სათავე ადრე შუა საუკუნეებში დაწყებულმა „მოშინაურებული სიკვდილის“ (la mort apprivoisée) სტაბილურმა მდგომარეობამ დაუდო [3: 38-43]. თუმცა ისტორიკოსის მიერ მოხმობილი მრავალრიცხოვანი წყაროებისადმი მის მიდგომას არაერთგვაროვანი რეაქცია ჰქონდა სამეცნიერო საზოგადოებაში. ფ. არიესმა ამ წყაროებს შორის (ეპიგრაფიკა, იკონოგრაფია, ნარატიული ძეგლები რაინდული ეპოსიდან – ახალი დროის მემუარულ და მხატვრულ ლიტერატურამდე), უპირატესობა იკონოგრაფიულ ძეგლებს მიანიჭა და საერთოდ უგულვებლყო ქადაგებები, *exempla* და ჰაგიოგრაფია, რითაც იგი ამ თემის მკვლევრებს შორის მძაფრი პოლემიკის ინიციატორი გახდა [1: 69-70].

7 ჩამოთვლილი ნაშრომების გარდა ე. ლე რუა ლადიურის კალამს ეკუთვნის აგრეთვე: „კარნავალი რომანში“ (1979); „ფული, სიყვარული და სიკვდილი ოქსიტანის რეგიონში“ (1980); „უასმინის ჯადოქარი“ (1983); „პიერ პრიონი, გადამწერი“ (1987); „პლატეს ოჯახის ეპოქა: 1499-1628“ (ტ. 1, მათხოვარი და მასწავლებელი) (1995); „სენ-სიმონი, სასამართლო სისტემა“ (1997); „საფრანგეთის რეგიონების ისტორია“ (2001); „კლიმატის ადამიანური და შედარებითი ისტორია“ (2004); „კლიმატის ისტორიის მოკლე კურსი“ (2007) და სხვ.

8 ზოგიერთი მეცნიერი ეჭვქვეშ აყენებს „მიკროისტორიის“ ღირებულებას და მიიჩნევს, რომ შეუძლებელია ერთი სოფლის ან ერთი შემთხვევის თუნდაც ყოველმხრივმა შესწავლამ ზოგადი სურათი წარმოაჩინოს. როგორც ცნობილია, „მიკროისტორია“ XX ს-ის ისტორიული აზრის ერთ-ერთი ყველაზე ამბიციურ მიმდინარეობად არის მიჩნეული, რომელსაც გლობალური სიუჟეტებიდან აქცენტი ადამიანის პირად ცხოვრებაზე გადააქვს.

2002 წელს პარიზში გამოცემულ შუა საუკუნეების ლექსიკონში სიკვდილი ერთ-ერთ სტატიად არის წარმოდგენილი [8: 945-947]. ამდენად, სიკვდილი მხოლოდ ისტორიული ანთროპოლოგიის, მენტალობის საკვლევი პრობლემა კი არ არის, არამედ ისტორიული ცოდნის განუყოფელი ნაწილია, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია XX საუკუნის მეორე ნახევრის ფრანგულ ისტორიულ დისკურსში.

ქვემოთ ვაქვეყნებთ ამ თავის („სიკვდილი მონტაიუში“) თარგმანს ფრანგულიდან, რომელიც შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: Emmanuel Le Roy Ladurie. Montailou, village occitan de 1294 à 1324. Édition revue et corrigée. Gallimard, 1982.

სიკვდილი მონტაიუში

ქორწინების, შობადობის, ბავშვობის, ასაკობრივი ჯგუფებისა და მოხუცებულობის პრობლემებს, ჩვენ როგორც დემოგრაფები, ბუნებრივად მივყავართ სიკვდილისა და მისი მიზეზების პრობლემებთან, რომელთა შორის ინკვიზიციაცაა და ავადმყოფობებიც. ფურნიეს ჩანაწერები არ იძლევა დიდ სტატისტიკას სიკვდილიანობის შესახებ. ქალბატონმა ვურზემ გამოთვალა, რომ 25 გადასახლებული კატალონიაში შეხვდა სიკვდილს.¹ არც ერთი მათგანი ხანდაზმული არ ყოფილა. თითქმის ნახევარი მათ შორის მონტაიუდან იყო. 1308-1323 წლებში ოცდახუთივე კატალონიაში ცხოვრობდა. ამით ამოიწურება ჩვენს ხელთ არსებული ინფორმაცია მათ შესახებ. ოცდახუთიდან ცხრა (36%) ავადმყოფობით გარდაიცვალა, რაც ჩვეულებრივზე მაღალი მაჩვენებელია. ერთი – მუშაობის დროს უბედურმა შემთხვევამ იმსხვერპლა. რვა – ინკვიზიციამ შეიპყრო, მათ შორის ორი კოცონზე დაწვეს. დანარჩენი შვიდი გადარჩა, მაგრამ ამის შემდეგ რა შეემთხვათ, აღარაფერი ვიცით. რაც შეეხება იმ თორმეტ გადასახლებულს მონტაიუდან, მათ შორის ოთხი ავადმყოფობით გარდაიცვალა, ოთხი დააპატიმრეს, ოთხიც გადარჩა.

სამწუხაროდ, იმდროინდელი კათოლიკური ჩანაწერები არ შემორჩენილა, რაც საშუალებას მოგვცემდა თვალი გაგვედევნებინა, თუ როგორ იყო განაწილებული სიკვდილიანობა ასაკის მიხედვით მოსახლეობაში. ამის შესახებ ნაწილობრივ ცნობებს იძლევა კათარების ცერემონია – *consolamentum*, რომელიც მორწმუნეების სასიკვდილო სარეცელზე სრულდებოდა.² რამდენადაც მე შემიძლია ვთქვა, თერთმეტ ადამიანს მონტაიუდან *consolamentum*-ის (ნუგეშისცემის) ცერემონია სასიკვდილო სარეცელზე ჩაუტარდა, ანუ როგორც დაკითხვის ჩანაწერებშია ნათქვამი, ერეტიკოსად იყვნენ შერაცხულნი. ჩვენ არ ვიცით სამი მათგანის – რაიმონ ბანკის, რაიმონ ბარის და რაიმონ მორის ასაკი. დანარჩენი ხუთი ახალგაზრდები ან ძალიან ახალგაზრდები იყვნენ. მათი სახელებია: გიომეტა ფორი, ქალიშვილობაში ბარი, პიერ ფორის ახალგაზრდა ცოლი, ესკლარმონდა კლერგი, ბერნარ კლერგის ქალიშვილი და გო-

ზია – მისი მეუღლე. ეს უკანასკნელი ავად გახდა და *consolamentum*-ი მამის სახლში მიიღო, სადაც შემდეგ გარდაიცვალა კიდევ. ცერემონია ადგილობრივი მტკიცე კათარების: გიომ და რაიმონ ბელოების და გიომ და გიომეტა ბენეების თანდასწრებით ჩატარდა.

ალაზაისა ბენე, გიომეტა ბენეს ქალიშვილი და ბართელემი აქსელის (*d'Ax*) ახალგაზრდა ცოლი სასიკვდილოდ იყო ავად. იგი ერეტიკოსად შერაცხულ იქნა დედამისის სახლში გიომ ოტიეს მიერ, გიომეტა ბენესა და გიომ და რაიმონ ბელოების თანდასწრებით. იგი ღამე გარდაიცვალა.

გიომეტა ბენეს ახალგაზრდა ვაჟი, რაიმონ ბენეც მამამისის სახლში აღესრულა, რამდენიმე თვის შემდეგ დის გარდაცვალებიდან. მისი ერეტიკაცია საკუთარი სურვილით მოხდა გიომ ოტიეს მიერ, მისი მშობლების – გიომ და გიომეტა ბენეების, აგრეთვე გიომ და არნო ბელოების და არნო ვიტალის თანდასწრებით. სამივე მათგანი ავადმყოფის სახლში თან ახლდნენ „სრულყოფილს“.

გიომ გილაბერი, 15 წლის მეცხვარე, რომელსაც სისხლიანი ხველება ჰქონდა, დედისა და კიდევ სამი თანასოფლელი ქალის თანდასწრებით იქნა ერეტიკოსად შერაცხული.

ამას მოსდევს კიდევ სამი ხანდაზმული ადამიანი:

გიომეტა ბენეს მეუღლე, გიომი სექტემბერში, წმ. მიქაელ მთავარანგელოზის დღესასწაულზე, თავისივე სახლში გარდაიცვალა. მანამდე კი, ჯერ ქალიშვილი გარდაიცვალა ზამთარში, შემდეგ ვაჟი წმ. სამების დღესასწაულის მომდევნო კვირაში. გიომ ბენე სექტაში მიიღო გიომ ოტიემ, საკუთარი ცოლის, ვაჟიშვილის და კიდევ რამდენიმე პირის თანდასწრებით. ცერემონია ჩატარდა სახლის იმ ნაწილში, სადაც საქონელს ეძინა. იქვე იდგა მომაკვდავის სანოლიც, ალბათ, სითბოს გამო.

ხანდაზმული ნა როკა მონტაიუს მატრიარქი სერიოზულად იყო ავად. მისი „ნუგემისცემა“ მიმდინარეობდა გიომ ბელოს, გიომ და რაიმონ ბენეებისა და რიქსანდა ჟულიას თანდასწრებით, რომელიც ბენეებს ქორწინების შემდეგ დაუნათესავდა. ნა როკას ერეტიკოსად აღიარების შემდეგ *consolamentum*-ი მიიღო კიდევ სამმა ქალმა სოფლიდან (ბრიუნა პურსელმა, რიქსანდა ჟულიამ და ალაზაისა პელისიემ), რომლებიც თვალყურს ადევნებდნენ ავადმყოფს. მომაკვდავმა საკვების მიღებაზე უარი განაცხადა და ორი დღის შემდეგ გარდაიცვალა. ალაზაისა პელისიემ და ბრიუნა პურსელმა მიცვალებული სუდართ შემოსეს. იგი ადგილობრივი ეკლესიის ეზოში მდებარე სასაფლაოზე დაკრძალეს.

უმრავლესობა ამ მოკლე სიაში ახალგაზრდა გარდაიცვალა. ეს ამტკიცებს ვარაუდს, რომ ავადმყოფობამ მრავალი ახალგაზრდა ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა მონტაიუში.

უფრო ზუსტი გამოთვლა, ყველა იმ პირის ჩათვლით, ვინც მონტაიუდან ან სხვა სოფლებიდან იყო და ბუნებრივი სიკვდილით დაასრულა სიცოცხლე და ერეტიკოსად შერაცხეს, შემდეგ პროპორციას იძლევა: რვა ახალგაზრდა შვიდ მოხუცზე. ასე რომ, ტარასკონელი ესპერტა სერველისთვის არაფერია

უცხო მისი პირადი გამოცდილების მაგალითზე: „მე სამი შვილი მყავდა, მათ შორის ორი ვაჟი, ისინი ლერიდაში გარდაიცვალნენ. მესამე, მატანა, სამი წლის იყო, როცა ძმები დაეღუპა. უფროსი ვაჟი თერთმეტი წლის გარდამეცვალა, ხოლო უმცროსი — შვიდისა. ექვსი წლის წინათ, უფროსი ვაჟის შემდეგ, გარდაიცვალა ჩემი მეუღლე.“ თვით მონტაიუშიც კი, გიომეტა ბენემ ერთ წელიწადში ქმარი და ორი შვილი დაკარგა. ძალზე მოკლე დროში გარდაიცვალნენ აგრეთვე ჟანა ბეფაი, მისი დედა და ქმარი. ქალები ინფექციამ იმსხვერპლა, ხოლო კაცი უბედურ შემთხვევას შეეწირა. ჟიუნაკში (ზემო არიეჟი) ვინმე ფაბრისა, რომლის გვარიც უცნობია და მისი ქალიშვილი („კეთილი ქალის“ მეტსახელით) ერთ წელიწადს (1303 წ.) ეპიდემიით გარდაიცვალნენ: მათ შორის ერთი ნათლისღებას, ხოლო მეორე, მარიამობის დღესასწაულზე.³ ზემო არიეჟში, 1300-1305 წწ. სიკვდილიანობის მიზეზი, როგორც ჩანს, ინფექცია იყო, რომელიც, ალბათ, შიმშილობის დროს გავრცელდა.

პიერ გუბერი მოგვითხრობს, რომ ბოვეზიში, ლუი XIV-ის დროს ყოველი ოთხი ბავშვიდან ერთი – წლამდე ასაკის მიღწევამდე იღუპებოდა, ხოლო მეორე – ერთიდან ოც წლამდე. ამრიგად, ბავშვთა და მოზარდთა სიკვდილიანობა 50%-ს შეადგენდა. მონტაიუს შესახებ ჩვენ არ გვაქვს ასეთი ციფრები XIV ს-ში, და მხოლოდ იმის თქმა შეგვიძლია, რომ სიკვდილიანობა ბავშვებს, მოზარდებსა და ახალგაზრდებს შორის, ალბათ, მაღალი იყო.

ფურნიეს ინკვიზიციის ჩანაწერები არ იძლევა ცნობებს იმის შესახებ, თუ რატომ იხრცებოდა 1300-1320 წწ. მონტაიუში ხალხი შიმშილისაგან. იქ მხოლოდ საუბარია მასობრივ ემიგრაციაზე, რაც საკვების ნაკლებობის შედეგი იყო. „მე სოფელი შიმშილის გამო დავტოვე, – ამბობს ესპერტა სერველი, – რადგან ყველაფერი იმდენად ძვირი იყო, რომ ჩემი ოჯახი თავს ვერ გაიტანდა.“

მეორე მხრივ, ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ ეპიდემიების ფენომენიც უნდა არსებულებოდა. ერთ ოჯახში ერთდროულად რამდენიმე ადამიანი იღუპებოდა, განსაკუთრებით 1300-იანი წლების დასაწყისში, თუმცა ეპიდემიები, როგორც ასეთი, არ იხსენიება. ალბათ, ეს მანამდე იყო, რადგანაც შავი ჭირის ტალღის შემდეგ (1348 წლის შემდეგ), სოფლებების შეგნება ინფექციის შიშმა შეიპყრო. დაავადებათა კლასიფიკაცია ძალიან ელემენტარული იყო და მხოლოდ სიმპტომებს ემყარებოდა, რომლებიც სხეულის სხვადასხვა ნაწილებზე მოქმედებდნენ (და ისიც, ჩვეულებრივ, გარეგან ნაწილებზე). ეს უფრო სიმპტომატოლოგიის საკითხი იყო, ვიდრე ეტიოლოგიის. როდესაც შვილები დაეღუპა გიომეტა ბენე ყურის ტკივილით იტანჯებოდა. რაიმონდა ბუსკაი, მისი დედამთილის თქმით, ფალარათით გარდაიცვალა. მეცხვარე რაიმონ მორი შიგნეულის (გაფუჭებული?) ჭამის შემდეგ ავად გახდა. მან დალაქი მოინვია სისხლის გამოსაშვებად, რის შემდეგაც ცოტა მომჯობინდა კიდევ, მაგრამ გაიარა რა თხუთმეტი კილომეტრი ისევ შეუძლოდ იგრძნო თავი და რამდენიმე დღის შემდეგ გარდაიცვალა. მეორე მეცხვარე – გიომ გილაბერი სასიკვდილოდ იყო ავად და სისხლიანი ხველა ჰქონდა. გიომეტა კლერგი მოგვითხრობს: „მე მარჯვენა თვალზე დაავადება მქონდა, რომელსაც „ავალ-

იდას” ეძახიან. ოდ ფორე წმ. პავლეს დაავადებით (ეპილეფსიით ან კრუნჩხვითი ისტერიით) იტანჯებოდა. ბელიბასტის ხასას – რაიმონდას გული ანუხებდა და (სარაცინი გრძნეულის თქმით) ცოფი და ეპილეფსია ემუქრებოდა. მეცხვარე ბერნარ მარტი თავისი დამქირავებლის, გიომ კასტელის სახლში ორკვირიანი სტუმრობის შემდეგ ავად გახდა და მალალი სიცხე მისცა. ამის შესახებ სხვა არაფერია ცნობილი. არნო სიკრას მოხუც მამიდას ნიკრისის ქარი ანუხებდა და სიარული არ შეეძლო. სალანძღავ სიტყვათა ლექსიკონში აგრეთვე თვალშისაცემია: საყმანვილო, ფისტულები, წყლულები და აბსცესები.

ფართოდ იყო გავრცელებული კანის დაავადებები, მათ შორის: მუნი, სირსველი, ქეცი, კეთრი, წმ. ანტონის⁴ და წმ. მარციალის ცეცხლი, რომლებიც აქს-ლე-ტიერმის გოგირდის აბანოებში იკურნებოდა. თუმცა, ეს მხოლოდ საბაბი იყო ზემო არიეჟში მომლოცველობისთვის წასასვლელად: თეორიულად სამკურნალოდ, ფაქტობრივად, კი „სრულყოფილებთან” შესახვედრად. „მე ძალიან მინდოდა საბარტესში (ზემო არიეჟში) ასვლა, რათა იქ კეთილადამიანებს საიდუმლოდ შევხვედროდი”, – თქვა ბერნარ დე ტემ, პამიეს ერთ-ერთმა დიდებულმა და კათარიზმისადმი დიდი სიმპათიით გამსჭვალულმა პირმა. „მე მთელი ძალით ვიფხაჭნიდი მკლავებს თითქოს მუნი მქონდა და ხალხს ვატყუებდი”:

– აქსის აბანოებში მინდა წასვლა!

მაგრამ ჩემმა ცოლმა, რომელიც ანტიკათარი იყო, მომიგო:

– არა, შენ აბანოებში არ მიდიხარ.

და იქ მყოფთათვის დასძინა:

– ნუ აქებთ აქსის აბანოებს, თორემ ჩემს ქმარს იქ წასვლის ცდუნება უჩნდება.

თუ ვინმე უეცრად გაქრებოდა მთიანი მხარიდან, ადგილობრივი ჭორი ამ შემთხვევაში სამ შესაძლებელ ახსნას გვთავაზობდა: გადაკარგული ან ვალეებში იყო ჩავარდნილი, ან ერეტიკოსი იყო, ანდა კეთროვანი. უკანასკნელ შემთხვევაში, კეთროვანი პამიეში ან სავერდენში უნდა ჩასულიყო და კეთროვანთა დასახლებაში დაედო ბინა.

კეთრი და მუნი რომ გვერდზე გადავდოთ, აღსანიშნავია, ხალხური სამედიცინო აზრის სიმწირე. რა თქმა უნდა, ხანდახან ექიმებიც ეწვეოდნენ ხოლმე მონტაიუსს. ანდა თვით ავადმყოფები ჩადიოდნენ მათთან. „ჩემი ქალიშვილი ესკლარმონდა მრავალ ექიმთან მყავდა ავადმყოფობის დროს, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ განკურნა,” – თქვა გოზია კლერგმა. გააკოტრა რა სხეულის ექიმებთან სიარულმა, გოზიამ გადაწყვიტა, რომ ქალიშვილთან სულის ექიმი – „კეთილი ადამიანი” მოეყვანა.

გეოგრაფიულად ყველაზე უფრო ახლოს მონტაიუსთვის ექიმი არნო ტესიერი იყო ლორდაში. რეგიონში მას ინტელექტუალად მიიჩნევდნენ, რომელმაც ყველაფერი იცოდა. მას პაციენტები ტარასკონამდე ჰყავდა. არნო ტესიერი ნოტარიუსის ფუნქციასაც ასრულებდა. იგი მთელ ქვეყანას შემოივლიდა ხოლმე, რომ ანდერძები შეეგროვებინა. ამ ანდერძებს კი თავის კანტორაში

ინახავდა, რომელიც იმავდროულად საწოლ ოთახსაც წარმოადგენდა. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ არნო ტესერი თავისი ნოტარიალური პერგამენტებით უფრო იყო დაკავებული, ვიდრე შარდის ქილებით, რომლებიც პაციენტებს მოჰქონდათ. არნო პიერ ოტიეს სიძე იყო და ზემო არიეჟში თვლიდნენ, რომ მას უზრუნველი ცხოვრება ჰქონდა და მწუხარება არ იცოდა. ამ ექიმ-ნოტარიუსს მაინცდამაინც ბევრი არაფერი გაუკეთებია იმისათვის, რომ მთებში სიკვდილიანობა შეემცილებინა. მონტაიუს მცხოვრებნი, როცა თავლები აწუხებდათ, სოფლის მკურნალს, ნა ფერერიას მიმართავდნენ ხოლმე, რომელიც აიონის პრადაში (Prades d'Aillon) ცხოვრობდა.

ისეთ დანაწევრებულ რეგიონში, როგორც ეს იყო ფანატიკური და ურთიერთსანინააღმდეგო რელიგიური რწმენები სიკვდილის კარიბჭესთანაც კი აგრძელებდნენ ბრძოლას. მომაკვდავი კათოლიკები ცდილობდნენ გაეგდოთ „სრულყოფილები“, როცა ისინი ყველა ღონეს ხმარობდნენ, რომ ადამიანი სიკვდილამდე ერეტიკოსად შეერაცხათ. „ნუ მანუხებთ, ეშმაკებო,“ – სამჯერ უთხრა აიონის პრადელმა არნო სავინიანმა ადგილობრივ ფანატიკოს ალბიგოელებს, როცა ისინი ცდილობდნენ მისი სისუსტით ესარგებლათ და *consolamentum*-ის ცერემონია ჩაეტარებინათ. ჟან მორი, მერყევი კათოლიკე, მაგრამ არა კათარი, იძულებული იყო თავი დაეცვა გიომეტა მორისგან, რომელიც სასიკვდილო სარეცელზე მყოფს აიძულებდა ბელიბასტისგან „ნუგემისცემა“ მიეღო, რასაც შემდეგ *endura*⁵, ანუ შიმშილით სიკვდილი მოჰყვებოდა. მაგრამ ჟანმა გიომეტას უთხრა: „ღვთის ნებაა, როდის მოვა აღსასრულის დღე და არა ჩემი. შეწყვიტე ჩემთან ასეთი ლაპარაკი, თორემ შენს თავს ინკვიზიციაში წავაყვანინებ.“

ჩვენ უკვე ვნახეთ, მომაკვდავმა კათარმა როგორ დაითხოვა მღვდელი, რომელიც სიკვდილის წინ მის ზიარებას შეეცადა. მართალია, სასიკვდილო სარეცელზე მყოფი გიომეტა ბელო დასუსტებული იყო *endura*-სგან, მაგრამ მღვდლის დანახვისას, რომელიც მის ზიარებას აპირებდა, იყვირა: „წმიდაო მარიამ, წმიდაო მარიამ, ეშმაკს ვხედავ.“ ზემო არიეჟში კათარიცა და კათოლიკეც ზოგიერთისთვის ეშმაკთან ასოცირდებოდა.

სიკვდილს მონტაიუში, რა თქმა უნდა, გარკვეული სოციალური აქტივობა ახლდა. ეს ძირითადად ქალებს ეხებოდა და *domus*-ის სისტემის თვალსაზრისით იყო ორგანიზებული.⁶ ისინი (ქალები, რ.ლ.) ინვედნენ რიტუალურ გოდებას ქალიშვილებში და რძლებში, როცა მათი დედები და დედამთილები გარდაიცვლებოდნენ. ხმელთაშუაზღვისპირული *lamentu* (ტირილი, გოდება) უფრო ძველია ვიდრე კათარიზმი ან თუნდაც ქრისტიანობა. მაგრამ მონტაიუში ეს *domus*-ის მიერ იყო მოწყობილი და ამდენად, არ მოიცავდა მთელი სოფლის ქალებს მთლიანობაში. „სრულყოფილები“ ცდილობდნენ აღმოეფხვრათ ეს რიტუალი, რომელიც მათ მიერ სულების გადარჩენის მითებს ეწინააღმდეგებოდა. როდესაც გიომეტა ბელო, *endura*-სგან დასუსტებული მოხუცი ქალი, სიკვდილის პირას იყო სოფლები ელოდებოდნენ, რომ მისი ქალიშვილების რიტუალურ გოდებას გაიგონებდნენ, მაგრამ არაფერი გაუგონიათ. ორი ქალი მრევლიდან, რაიმონდა ტესტანიე და გიომეტა აზემა, გაკ-

ვირვებული ამბობდნენ: „თუკი გიიომეტა ბელო ასე სუსტადაა და სიკვდილის მოახლოებას გრძნობს, რატომ არ ისმის მისი ქალიშვილების ტირილი?“ რაზეც გიიომეტა ბენემ უპასუხა: „სისულელეა! გიიომეტა ბელო არავისგან ტირილს არ საჭიროებს, რადგან მისმა სიძემ ყველაფერი ისე გაკეთა, რომ მას არაფერი აკლია.“ (მართლაც, ჩვენ ვნახეთ, რომ ბერნარ კლერგმა თადარიგი დაიჭირა გიიომეტა ბელოს ერეტიკოსად შესარაცხად და, რომ მან საკუთარი სიდედრი *endura*-ს სასიკვდილო მარხვისათვის გასწირა).

ხანდახან ქალთა მოთქმას, რომელიც, რაღა თქმა უნდა, გულწრფელი უნდა ყოფილიყო, თან ახლდა სიკვდილის რეალური პერსპექტივა. ბეატრისა და პლანისოლის ქალიშვილებმა ვარილში, მშობლიურ სახლში დიდი ხმაური ატეხეს, როცა შეიტყვეს, რომ დედას დაჭერის საფრთხე ემუქრებოდა. ქალიშვილებისა და რძლის მოთქმა სიკვდილის შემდეგაც გაგრძელდა და დედას სასაფლაომდე მიაცილებდა. გოდება შეიძლებოდა ყოფილიყო რიტუალური, ცრემლების გარეშე, ან გულწრფელი, ცრემლებით. ორივე შემთხვევაში ტირილი სოციალურად განპირობებული იყო. „როდესაც ჩემი დედამთილი გარდაიცვალა, – თქვა მანგარდა ბუსკაიმ, დაკრძალვაზე წავედი და ხმამაღლა მოვთქვამდი, მაგრამ თვალები მშრალი მქონდა, რადგანაც ვიცოდი, რომ იგი სიკვდილამდე ერეტიკოსი გახდა.“

როგორც ყველგან, აქაც მომაკვდავის მეთვალყურეობა ქალებს ეკისრებოდათ. ისინი მთავარ როლს თამაშობდნენ მიცვალებულის დასაკრძალად მომზადებაში, რაც თმისა და ფრჩხილების მოჭრაში გამოიხატებოდა.⁷ დაკრძალვის შემდეგ, რაც გარდაცვალებიდან მალევე ხდებოდა ხოლმე და მრავალი ხალხი ესწრებოდა, ისინი ამის შესახებ მსჯელობდნენ და ჭორაობდნენ. დაკრძალვა, თავის მხრივ, ზემო არიეჟში ქალსა და მამაკაცს შორის არსებული კონტრასტის ილუსტრაცია იყო. გლოვის ზარიც კი განსხვავებულად უღერდა იმის მიხედვით, ქალი იყო მიცვალებული თუ კაცი. ადგილობრივი კათარიზმი, რაც მეტად ანტიფემინისტური იყო, ცდილობდა სიკვდილი კაცის საქმედ ექცია. ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ „ნუგეშისცემის“ ცერემონიის დამსწრენი, ავადმყოფისა და „სრულყოფილის“ გარდა, ძირითადად კაცები იყვნენ: ღვთისმორწმუნე ადგილობრივი კათარები, მათ შორის ბელოები, კლერგები და ბენეები. მაგრამ ეს მამრობითი შოვინიზმი, მწვალებლური შეფერილობის მიუხედავად თუ მისი მიზეზით, თითქმის არაფრის მაქნისია და ერთ დღესაც კეთილი კათოლიკე შეახსენებს კათარი ექიმის შვილს, რომ ქალებსაც აქვთ სიკვდილის შემდეგ აღდგომის უფლება.

მეორე მხრივ, სიკვდილი კიდევ ერთხელ შეახსენებს ყველას თავის წარმომავლობას. „მდიდარი“ მანგარდა კლერგი მონტაიუს ღვთისმშობლის ეკლესიაში საკურთხევლის წინ არის დაკრძალული, *vulgum pecus*⁸ კი ღია ცის ქვეშ სასაფლაოზე მიდის, რომელიც ეკლესიის მახლობლად მდებარეობს. პერიოდული შესვენება საშუალებას აძლევს ახალ მიცვალებულებს მათი წინაპრების ადგილას დაიკრძალონ.

სიკვდილთან დაკავშირებული წესჩვეულებითი სტრუქტურების გარდა, არსებობდა პრიმორდიალური შიში, რაც ტანჯავდა მომაკვდავ ადამიანსა და

მის ახლობლებს და ყველას, ვისაც იგი უყვარდა. ეს შიში იმდენად საკუთრივ სიკვდილს არ ეხებოდა, რამდენადაც გადარჩენას იმქვეყნიურ ცხოვრებაში.

რაც შეეხება კეთილ კათოლიკებს (ასეთებიც იყვნენ თვით მონტაიუშიც კი, თუმცა ფურნიეს ჩანაწერები მათ არ ეხება), მათთვის კარგი სიკვდილი ღვთის ნებაზე აღსასრულს ნიშნავდა. როგორც ვნახეთ, მეცხვარემ, ჟან მორიმ თითქმის სიკვდილის პირას უარი თქვა მიემართა *endura*-ს ფაქტობრივი თვითმკვლელობისათვის.

მონტაიუს კათარები ძალიან არ განსხვავდებოდნენ კათოლიკებისგან, როდესაც უპირატესობას გადარჩენას ანიჭებდნენ. მათ უფრო საშუალებები განასხვავებდა, ვიდრე მიზნები. გარდა ამისა, მათთვის მინიერი შუამავალი უფრო მისაღები იყო, ვიდრე ზეციური ობიექტი. პიერ მორის მიხედვით, ღატაკ ბერებს არ შეეძლოთ სულელების გადარჩენა. ისინი მხოლოდ იმისთვის ვარგოდნენ, რომ მას შემდეგ, რაც მომაკვდავს აზიარებდნენ, სუფრას მისხდომოდნენ და ხარბად ეჭამათ. პიერ მორი დაასკვნის: „მოდით, მივმართოთ სრულყოფილებს! ყოველ შემთხვევაში, მათ ჩვენი სულელების ხსნა შეუძლიათ.“ იგივე აზრი მეორდება ფურნიეს ჩანაწერების ყოველ გვერდზე, როცა საქმე *consolamentum*-ისა და *endura*-ს საკითხს ეხება. და სრულყოფილებიც ნებისმიერ დროს (ცხადია, კოკისპირული წვიმის გარდა) მზად არიან, რომ დააკმაყოფილონ მათი მოთხოვნები.⁹

ასე რომ, მონტაიუს გლეხებს შეეძლოთ შეგნებულად მომზადებულიყვნენ მოახლოებული სიკვდილისთვის, იმ პირობით, თუ ავადმყოფობა ცნობიერების მინიმუმს დაუტოვებდათ. ისინი პასუხისმგებლობის გრძნობით იღებდნენ *consolamentum*-ისთვის დამახასიათებელ რისკს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მტანჯველი *endura*-ს პერსპექტივას (ერეტიკაციის შედეგი), რაც გულისხმობდა ავადმყოფობისგან გამონვეული ბუნებრივი ტკივილისათვის შიმშილით ტანჯვის დამატებას და მათთვის, ვინც ამტანი იყო და ყველაფერს უძლებდა – წყურვილისაც.

გიომეტა ბენეს შვილმა და ქმარმა რაიმონ და გიომ ბენეებმა სიხარულით მიიღეს „ნუგემისცემა“ და დათანხმდნენ, თუკი საჭირო გახდებოდა, სიკვდილამდე „თავი შეეკავებინათ“. მაგრამ ორივე შემთხვევას თან ახლდა სწრაფი სიკვდილი: ორივე ღამე გარდაიცვალა მას შემდეგ, რაც გიომ ოტიესგან „ნუგემისცემა“ მიიღეს.

გიომეტა ბელოს და ნა როკას, მონტაიუელ გლეხის ქალებს ასეთი ბედი არ ხვდათ. მათ ორივეს მძიმე გამოცდა ელოდათ. შუა *endura*-ს დროს გიომეტა ბელომ მღვდლის დახმარებაზე, რომელმაც აზიარა, უარი თქვა. ნა როკამ გამირულად აიტანა შიმშილი და წყურვილი. „თხუთმეტი თუ ჩვიდმეტი წლის წინ, – მოგვითხრობს ბრიუნა პურსელი, – აღდგომა დღეს, შებინდებისას, გიომ ბელომ, რაიმონ ბენემ და რიქსანდა ჟულიამ ნა როკა ჩემს სახლში მოიყვანეს. იგი სიკვდილის პირას იყო და იმხანად მიეღოთ სექტაში. მათ მოთხრეს: არაფერი მისცე, არც საჭმელი და არც სასმელი.“

„იმ ღამეს, რიქსანდა ჟულიასთან და ალაზისა პელისისთან ერთად ნა როკას საწოლთან ვიჯექი. ჩვენ ხშირად ვეუბნებოდით: დაგველაპარაკე! თქვი

რამე! მაგრამ იგი არ ხსნიდა ბაგეებს. მე მინდოდა დამარილებული ღორის ბულიონი მეჭმია, მაგრამ ვერ შევძელით მისთვის პირი გაგველო. როდესაც მოვინდომეთ, რომ რამე დაგველევინებინა მან კრიჭა შეკრა. ამ მდგომარეობაში იგი ორი დღე და ღამე იყო. მესამე დღეს, განთიადისას გარდაიცვალა. როცა ნა როკა კვდებოდა, ორი ღამე ჩემი სახლის სახურავზე ბუები მოდიოდნენ. ისინი გაჰკიოდნენ და მე გავიფიქრე, რომ ეშმაკები მოვიდნენ განსვენებული ნა როკას სულის ნასაყვანად.”

ასევე ყურადსაღები იყო ესკლარმონდა კლერგის უკანასკნელი წუთები. ის იყო ბერნარ კლერგისა და გოზიას ქალიშვილი. ახალგაზრდობაში ესკლარმონდა ცოლად გაჰყვა ვინმე ადელს, სოფელ კომიუსიდან (არიეჟი). ახალგაზრდა ქალის ნათლიამ და მფარველმა, გიომ ბენემ თქვა: „ეს ბედნიერი ქორწინებაა, ესკლარმონდამ კარგად დაიწყო.“ მაგრამ, სამწუხაროდ, ესკლარმონდა სერიოზულად დაავადდა და, ტრადიციისამებრ, მამამისის სახლში დაბრუნდა, რათა იქ მომკვდარიყო. მისი საწოლი სამზარეულოში იდგა ცეცხლთან ახლოს. დედა თავდადებით უვლიდა და ღამეც მასთან ეძინა, მაშინ, როცა მამა მარტო იწვა მეზობელ საწოლ ოთახში. გოზიას უყვარდა თავისი ქალიშვილი, მაგრამ ბოლოს უნდოდა, რომ ღმერთს წაეყვანა, რადგან წამლებმა და ექიმებმა გააკოტრა.

როგორც ნათლია, გიომ ბენე საკუთარ თავს პასუხისმგებლად თვლიდა ესკლარმონდას გადარჩენისთვის ეზრუნა. იგი გოზიას არწმუნებდა შვილისთვის „ნუგემისცემა“ მიეღებინებინა. ისლა რჩებოდა, რომ ახალგაზრდა ქალს თანხმობა ეთქვა. ისიც სულით და გულით დათანხმდა, მაგრამ ძლიერ დასუსტებულმა თანხმობის ნიშნად მხოლოდ ხელები გაიწოდა ნათლისკენ. როგორც ყოველთვის, ერეტიკოსად შერაცხვის ცერემონიას ბელოებისა და ბენეების კლანის ქალები და მამაკაცები ესწრებოდნენ. *consolamentum*-ი მიმდინარეობდა სამზარეულოში, პარასკევ საღამოს, იმ დროს, როცა ხალხი, ჩვეულებრივ, პირველ ძილშია. ესკლარმონდას მამა ამასობაში მეზობელ ოთახში ხვრინავდა და არ იცოდა, რა ხდებოდა. წესისამებრ, რაიმონ ბელომ ცვილის სანთელი მოიტანა და ამდენად, იმისათვის, რომ რამე დაენახათ, აღარ იყო საჭირო სამზარეულოში ცეცხლის დანთება. ეს ყველაფერი დიდმარხვის დროს ხდებოდა და ამიტომაც მომაკვდავის ოთახში ციოდა. მაგრამ ამ შემთხვევაში სულის კეთილდღეობა უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე სხეულისა. “ნუგემისცემა” შედგა და სრულყოფილი წვრილმანი გასამრჯელოთი დაასაჩუქრეს. შემდეგ ის წავიდა. ახლა *endura*-ს პრობლემა წამოიჭრა. გოზია კლერგის, როგორც მოსიყვარულე დედის, რეაქცია ბუნებრივი იყო. იგი უარს ამბობდა მარხვის მკაცრ ზომებზე, რაც თვითმკვლელობის ტოლფასი იქნებოდა მისი ქალიშვილისთვის.

– გინდაც მოგთხოვოთ, ნუ მისცემთ თქვენს ქალიშვილს საჭმელს და სასმელს, – უთხრა რაიმონ ბელომ.

– თუკი ჩემი ქალიშვილი საჭმელს ან სასმელს მოითხოვს, მე მას უარს ვერ ვეტყვი, მოუჭრა გოზია კლერგმა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, დედა იყო.

– წინააღმდეგ შემთხვევაში, თქვენ ესკლარმონდას სულს ავნებთ, – მიუგეს დედას.

საბედნიეროდ, ეს საკითხი აღარ დასმულა. ესკლარმონდა კლერგი მეორე დღეს, შაბათს, სამ საათზე გარდაიცვალა, ისე რომ არც საჭმელი მოუთხოვია და არც სასმელი. ჩვენ არ ვიცით, რა იყო ეს გმირობა თუ სისუსტე? მაგრამ „ნუგეშისცემამდე“ და სიკვდილამდე ახალგაზრდა ქალმა მეტად მგრძობიარე მღელვარება გამოხატა საკუთარი სულის გადარჩენისთვის.

ასეთივე მღელვარებას, ასევე შერწყმულს დედის სიყვარულთან ვხვდებით მონტაიუელი ახალგაზრდა მეცხვარის გიომ გილაბერის შემთხვევაშიც. თხუთმეტი წლის ასაკში, იმ დროს, როცა მამებზე უფრო მარჯვე ახალგაზრდა მეცხვარეები მთებში დაცოცავდნენ, იგი იძულებული გახდა ცხვარი მიეტოვებინა. მას სისხლიანი ხველა ჰქონდა (ტუბერკულოზი?) და მალე ლოგინადაც ჩავარდა. გიომის მეგობრებს, გიომ ბელოსა და რაიმონ ბენეს, რომლებიც მასზე უფროსები იყვნენ, დიდი გავლენა ჰქონდათ ახალგაზრდა მეცხვარეზე. აქტიური ალბიგოელი გიომ ბელო სხვადასხვა გზებით დაკავშირებული იყო გილაბერების *domus*-თან. ეს ოჯახი მაღლიერებით იღებდა გიომ ბელოს ძლიერი პერსონისა და, საერთოდ, ბელოებისაგან მომდინარე სხვა სარწმუნოების ნათელს. ორ ოჯახს შორის კავშირი კიდევ უფრო განმტკიცდა, რაც ჩვეულებრივი ამბავი იყო მონტაიუში, ნათლობით და, ირიბად, კონკუბინატი.¹⁰ გიომ ბელო არნო ფორეს ნათლია იყო, რომელმაც ცოლად შეირთო ჩვენი ტუბერკულოზიანის და, ალაზაისა გილაბერი. თავის მხრივ, ალაზაისა ქორწინებამდე, თავქარიან სიყმანვილეში მენალე არნო ვიტალის საყვარელი იყო. ეს უკანასკნელი კი ძმებ ბელოებთან მეგობრობდა და მათი ხშირი სტუმარი იყო. ასე რომ, ამ კაცში (არნო ვიტალი, რ.ლ.) თავს იყრიდა ბელოებსა და გილაბერებს შორის არსებული იდეოლოგიური და სქესობრივი კავშირი.

ყველაფერი იქით მიდიოდა, რომ გიომ გილაბერის „ნუგეშისცემა“ განეხორციელებინათ. ის უკვე ძლიერ დასუსტებულიყო ავადმყოფობისგან. (სხვათა შორის, მისი ოჯახი არ გამოირჩეოდა კარგი ჯანმრთელობით. მისი და, გიომეტა, ჟან კლემენის ცოლი აგრეთვე ავად იყო და ისიც იმავე სახლში, გილაბერების სამზარეულოში იწვა, არც ისე შორს ძმის სასიკვდილო სარეცელისაგან. მასთან ეძინა ბავშვსაც!). გიომ ბელომ ყველაფერი გააკეთა, რათა დაერწმუნებინა მეცხვარე „ნუგეშისცემა“ მიელო. ალაზაისასაც, არნო ფორეს ცოლს სურდა, რომ ძმა სექტაში მიელოთ. იგი ამით ორი კურდღლის დაჭერას ლამობდა: ჯერ ერთი, რწმენის გამო და მეორეც, ალაზაისა ფიქრობდა, ამით დასრულდებოდა დავა მის ქმარსა და მამას შორის. საქმე იმაში იყო, რომ ჟან გილაბერმა თავის ქალიშვილს მზითევი არ მისცა. არნო ფორე, თავის მხრივ, თანახმა იყო თავი გაეზრიყვებინა ცოლის, სიდედრის – ალემანდა გილაბერისა და ნათლის – გიომ ბელოს წინაშე. გარიგება შედგა: ალაზაისა ისარგებლებს ძმის ერეტიკაციით, რათა შეარიგოს საკუთარი ქმარი ძმასთან და მამასთან. ამაღლელებელი სცენა: ცოლისძმა და სიძე, გიომი და არნო, რომელთა შორის ერთი სიკვდილის პირასაა, ერთმანეთს წყენას პატიობენ.

მოულოდნელად ყველაფერი ნამდვილი ტრაგედიით იცვლება. ლამაზი, ანტიკურობის საკადრისი დიალოგი ახალგაზრდა გიომს მის მეგობართან, გიომ ბელოსთან და დედამისთან, ალემანდა გილაბერთან დააპირისპირებს: დედას ძლიერ უყვარს თავისი ვაჟი, მაგრამ ოჯახის მომავალზეც ფიქრობს, რომელსაც უთუოდ საფრთხე შეექმნება, თუკი მისი შვილის *consolamentum*-ის შესახებ ინკვიზიციისთვის გახდება ცნობილი.

– ამხანაგო (*socie*), – უთხრა გიომ ბელომ ავადმყოფს, რომელიც საგრძნობლად სუსტდებოდა, გინდა მოგიყვანო ექიმი სულის გადასარჩენად?

– დიახ, – უპასუხა გიომმა, ძალიან მინდა. წადი და იპოვე კეთილი ქრისტიანი, ვინც მიმიღებს თავის სარწმუნოებასა და სექტაში და მომეხმარება კარგად დავასრულო სიცოცხლე.

– ჩემო შვილო, – უთხრა ალემანდამ, – ნუ იზამ ამას. ისიც მეყოფა, რომ გკარგავ და სხვა ვაჟიშვილი აღარ მყავს. არ მინდა მთელი ქონება შენს გამო დავკარგო.

– დედა, – უთხრა გიომმა, (მონინებით თქვენობით მიმართა დედას, თუმცა იგი შენობით ელაპარაკებოდა), გთხოვთ, დაე, მოვიდეს კეთილი ქრისტიანი და იხსნას ჩემი სული.

– შვილო, ნუ იზამ ამას!

– დედა, გემუდარებით, შემისრულეთ, რასაც გთხოვთ. ნუ მიშლით ხელს.

საბოლოო ჯამში, ალაზაისამ, გიომის დამ დაარწმუნა დედა, რომ ჭაბუკის სულის გადასარჩენად „კეთილი ადამიანი“ მოეყვანათ. დამარცხებულმა, დარწმუნებულმა და მანაც შეშფოთებულმა დედამ დათმო. დამატებითი არგუმენტი გიომ ბელომ მოიყვანა: ფარული კათარის, კიურე პიერ კლერგის¹¹ ძლიერი მფარველობის წყალობით ინკვიზიტორები, – ამბობდა იგი, – არ მიაყენებენ ზიანს მათ, ვინც სოფელში ერეტიკაციის პროცესზე არიან პასუხისმგებელი.

ამრიგად, გიომ გილაბერი ერეტიკოსად იქნა შერაცხული „სრულყოფილის“ – პრად ტავერნიეს მიერ მისი ნათესავების (დების, დედის და სიძის) თანდასწრებით. ამის შემდეგ ის მალევე გარდაიცვალა. სრულყოფილი ქილა ზეთით და რამდენიმე ცხვრის ტყავით დაასაჩუქრეს. უხვი გასამრჯელოა.

ნა როკა, გიომ გილაბერი და მათი მსგავსნი აფართოებენ წარმოდგენებს სიმამაცის საზღვრების შესახებ. მაგრამ ამგვარი იდეალიზმი გარკვეულ დაძაბულობას იწვევდა. როგორც ვნახეთ, ზოგიერთი მონტაიუელი ქალი პროტესტს გამოთქვამდა: „შვილს შიმშილით სიკვდილის ნება მივცე?“ „ნეტა ყველაფერს დავკარგავ, თუ ჩემი ვაჟის ერეტიკოსად შერაცხვა გამომჟღავნდება?“ მაგრამ კათარიზმი ძალიან ძლიერი იყო მონტაიუში და ამდენად, იდეალისგან განდგომა უფრო შეიმჩნეოდა. ისეთ სოფლებში, როგორებიც იყო კიე, არკი, ჟიუნაკი და თვით პრადიც ერესში ასე ჩათრეული არ იყვნენ. ზოგიერთები შეიძლება დროებით განწყობილიყვნენ „ნუგემისცემისთვის“, მაგრამ შემდეგ *endura*-ს სიმკაცრის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. როგორც არკელი სიბილა პიერის მაგალითზე ვნახეთ, დედები განსაკუთრებით

უარყოფითად იყვნენ განწყობილნი. მონტაიუდან ლიეს დაშორებით მდებარე სოფელ პრადში, როდესაც მანგარდა ბუსკაის ორი თუ სამი თვის ბავშვი ძლიერ ავად იყო, მისი მახლი გიომ ბუსკაი ირწმუნებოდა, რომ ბავშვს „ნუგეშისცემა“ უნდა მიეღო, ხოლო შემდეგ *endura*-ს მდგომარეობაში გადასულიყო. „ის ანგელოზი გახდება, – ამბობდა ბავშვის ბიძა, რაზეც დედამ უპასუხა: „ვიდრე ის ცოცხალია, მე უარს არ ვიტყვი ჩემი შვილის ძუძუთი კვებაზე!“

აქს-ლე-ტერმელი ფერმერის გიომ ესკონიეს დედამ „ნუგეშისცემა“ მიიღო, შემდეგ უხორცო *endura*-ს გადასცეს. ეს ყველაფერი მისი შვილების სურვილით მოხდა და თვითონ წინააღმდეგობას უწევდა. გიომ ესკონიეს დედა ფერმერი იყო და ხორცი ღმერთზე მეტად უყვარდა. ის საჭმელს თხოულობდა და თან ქალიშვილს ლანძღავდა, რომელიც თავის მოვალეობად თვლიდა დედისთვის უარი ეთქვა. ჟიუნაკში ბერნარ მარტი მძიმედ ავად იყო. გიომ ოტიემ „ნუგეშისცემის“ ცერემონია ჩაატარა და შეძლო *endura* ორი დღე და ღამე გაეხანგრძლივებინა. იგი მხოლოდ წყალს იღებდა. მაგრამ მესამე დღეს დანებდა. მისმა და-ძმამ, რომლებიც თვალყურს ადევნებდნენ მარხვას, აგრეთვე დათმეს და ავადმყოფს ნება მისცეს პური, ღვინო და ხორცი შეეჭამა.

როცა მკაცრი მწვალებლური რწმენა ამგვარად შეირყოდა, კათოლიკური სიკვდილი გადარჩენის მსურველ სულს ალტერნატივას სთავაზობდა, მხოლოდ ნაკლები ძალისხმევით. მანგარდა ბუსკაი გარკვეულ მომენტში თავისი შვილისთვის ასეთ გადანყვეტილებაზე დაფიქრდა, ხოლო რაიმონდას, მანგარდას დედამთილს ალტერნატივის პირადი გამოცდილება გააჩნდა: სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებში მისი სასიკვდილო სარეცელი რიგრიგობით „კეთილი ადამიანის“ და მღვდლის ალყაში იყო.

რაც შეეხება საკუთრივ მონტაიუს, სექტაში მიღების ჩვენთვის ცნობილი ყველა შემთხვევა ქალისა თუ კაცისა, მოხუცისა თუ ახალგაზრდისა სიკვდილისადმი იგივე დამოკიდებულებას გვიჩვენებს. ამ დროს მთავარი პრობლემა სულის გადარჩენა იყო, მოსპობის შიში, როგორც ასეთი, არ არსებობდა. ხანდახან ზრუნვა სულის გადარჩენისათვის სოციალიზებული იყო, როგორც გიომ გილაბერის შემთხვევაში, რომელიც მეგობრებისა და ნათესავების გარემოცვაში იქნა მიღებული სექტაში. ნა როკას შემთხვევაში, გადარჩენისათვის ბრძოლა აშკარად მარტოობაში მიმდინარეობდა. ფაქტობრივად, ასეთი ზრუნვა ცხონებისათვის, როგორც მთავარი საზრუნავი სიკვდილის წინაშე, კულტურული ფენომენი იყო და *domus*-ის ჯგუფიდან მიმდინარეობდა. სოფლებების კვაზიკოლექტივის ზენოლის გამო პრად ტავერნიე იძულებულია კათარული რწმენის ფორმალური წესი დაარღვიოს. იგი იძულებულია *consolamentum*-ი მისცეს მათ, ვინც უკვე უგონოდაა ანდა სულის ალბიგოილური გადარჩენის გამო, – ვაი სირცხვილო! – თვით ახალშობილებსაც კი!..

მამასადაამე, ეს არის კულტურული და კოლექტიური ზრუნვა; მაგრამ, ამასთანავე, საბოლოო ჯამში, ქრისტიანული, და თვით კათოლიკურიც, ამ სიტყვის ტრადიციული გაგებით. და ეს მიუხედავად რადიკალური განსხვავებისა, შუამავლების არჩევის დროს. ჩვენი გლეხები (და ამაში ეჭვი არავის

ეპარება) ჰუგენოტები არ არიან, რომლებიც მარტო აწარმოებენ დიალოგს ღმერთთან. იმისათვის, რომ სასუფეველში მოხვდნენ მათ შუამავალი სჭირდებათ. შუამავალი – მღვდელი მათთვის, ვინც ორთოდოქსული კათოლიციზმის ერთგული დარჩა. შუამავალი – „კეთილი ადამიანი“ მათთვის, ვინც, ისევე როგორც ნა როკა და მონტაიუელები, აღარ ენდობიან მღვდლებს და მიწორიტებს, რომლებსაც უზნეობად თვლიან. ასე რომ, ღმერთსა და მის ქმნილებას შორის უნდა იყოს მესამე. ზოგიერთისთვის მღვდელი, სხვათათვის — „სრულყოფილი“. შეძლებისამებრ ისინი domus-ისა და ნათესავების გარემოცვაში კვდებიან. მაგრამ, უპირველეს ყოვლისა, მათი მხარდაჭერით შუამავალს ირჩევენ (მრწამსის მიხედვით, რომელსაც იმ ადგილას და იმ დროს აღიარებენ), ერეტიკოსს ან ორთოდოქსს, „კეთილ ადამიანს ან მღვდელს. იდეალი უცვლელია – მარტოობაში არ მოკვდე და სული იხსნა.

მთარგმნელის კომენტარები

1. იხ. B. Vourzay, L'Émigration des Cathares occitans en Catalogne, d'après le Registre de J. Fournier, D.E.S. Aix, dirigé par G. Duby, 1969.
2. კათარიზმი ქრისტიანული ერესი იყო, რომელიც განსხვავდებოდა ტრადიციული ქრისტიანული მონოთეიზმისაგან. ეს მწვალებლობა დუალისტურ დოქტრინას აღიარებდა. კათარიზმი დაემყარა სხვაობას, ერთი მხრივ, „წმინდა“ ელიტასა („სრულყოფილი“ – ლათ. perfecti) და, მეორე მხრივ, უბრალო მორწმუნეებს (credentes) შორის. „სრულყოფილები“ მხოლოდ ალბიგოელების ნათლობის საიდუმლოს მიღების შემდეგ ხდებოდნენ. ინკვიზიციის ოქმებში „სრულყოფილთა“ აღსანიშნავად ფრანგულ ენაზე გვხვდება: parfaits, bonhommes ან hérétiques.
ქრისტიანული წყლით ნათლობისაგან განსხვავებით, კათარული ნათლობა წიგნითა და საუბრით სრულდებოდა. ამ რიტუალს consolamentum (ლათ. consolatio – ნუგეშისცემა, გამხნევება) ეწოდებოდა და მას ხალხში ერეტიკოსად ქცევად (heretication) აღიქვამდნენ. მას შემდეგ, რაც პიროვნებას „სრულყოფილად“ (parfait) აღიარებდნენ, იგი წმინდა უნდა დარჩენილიყო, ანუ უარი ეთქვა ხორცსა და ქალზე. ჩვეულებრივი მორწმუნეები *consolamentum*-ს მხოლოდ სიკვდილის წინ იღებდნენ.
3. შუა საუკუნეებში დროის კონტროლი ეკლესიის პრეროგატივა იყო. მონტაიუში კალენდარი მხოლოდ მღვდელს შეიძლება ჰქონოდა და მხოლოდ მას მოეთხოვებოდა ზუსტი თარიღის ცოდნა. დრო რიცხვით კი არ გამოიხატებოდა, არამედ რომელიმე წმინდანის სახელით ან დღესასწაულით. ე. ლადიური მოსწრებულად შენიშნავს, რომ მღვდელი დროის დარაჯი იყო. შესაბამისად არსებობდა შობის, ყველიერის, დიდი მარხვის, გზობის, აღდგომის, ამაღლების, მიძინების, ღვთისმშობლის შობის, ჯვართ-ამაღლებისა და სხვ. დღეები და დღესასწაულები. ეს ციკლი მთელი წლის მანძილზე მოქმედებდა.
4. წმიდა ანტონის ცეცხლი, იგივე „ცეცხლოვანი ჭირი“, „სალმრთო ციებ-ცხელება“. სამედიცინო ენაზე ამ დაავადებას ერგოტიზმი ეწოდება. მისთვის დამახასიათებელია მაღალი ტემპერატურა, თავის ტკივილი, უგუნებობა, წყურვილი და სხეულის სხვადასხვა ნაწილების პროგრესული ნეკროზი, რაც ძალიან ხშირად ლეტალური შედეგით სრულდება. ავადმყოფობის გამომწვევი მარცვლოვანების დაავადება ჭვავის რქა იყო, რომელსაც, თავის მხრივ, სოკო *Claviceps purpurea* იწვევდა. სწორედ ამ სოკოთი დაავადებული ხორბლის საკვებად გამოყენება წარმოადგენდა ინტო-

ქსიკაციის მიზეზს. ფაქტობრივად, „ცეცხლოვანი ჭირის“ ეპიდემიები მასობრივი მონამვლა იყო.

ეს დაავადება ცნობილია ადრე შუა საუკუნეებიდან. ეპიდემიის ყველაზე მძლავრი აფეთქებები ევროპაში 954, 993-994, 1089, 1130, 1285 წლებზე მოდის. სახელწოდება და რწმენა იმის შესახებ, რომ წმ. ანტონ დიდი ითვლებოდა ამ ცხელებით დაავადებულთა მკურნალად, დაახლოებით 1095 წელს უნდა გაჩენილიყო. მას შემდეგ, რაც რაინდმა, ვინმე გასტონ ბურგუნდიელმა, რომლის შვილიც „საღმრთო ცხელებისაგან“ ანტონ დიდის წმინდა ნაწილების შესებით განიკურნა, დაავადებულთა დასახმარებლად წმ. ანტონის ძმობა დააფუძნა.

5. კათართა საიდუმლო ნათლობის, *consolamentum*-ის მიღების შემდეგ მორწმუნეები გადადიოდნენ *endura*-ს მდგომარეობაში, რაც წყლისა და საკვების მიღების აკრძალვას გულისხმობდა. ამის შემდეგ ფიზიკური გადარჩენა, ფაქტობრივად, შეუძლებელი იყო, სამაგიეროდ, კათარები დარწმუნებული იყვნენ, რომ სულს იხსნიდნენ. ეს მდგომარეობა გრძელდებოდა მანამ, სანამ სიკვდილი არ დადგებოდა, როგორც ბუნებრივი დასასრული ანდა *endura*-ს შედეგი.

რაც შეეხება *endura*-ს ეტიმოლოგიას, პ. რობერის ლექსიკონის მიხედვით: *endurer* (Xlს., ლათ. *indurare* „გამაგრება“. ქრისტიანული მნიშვნელობით „გულის გაქვავება“, „გაცივება“. 1. ყოველგვარი სიძნელის, ტანჯვის, უსიამოვნების მოთმინებით ატანა. 2. შიმშილის, სიცივის, წყურვილის მოთმენა. 3. უკიდურესი წვალების, ტანჯვა-წამების ატანა). იხ. *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue Française par Paul Robert, tome seconde, Casablanca, Paris, 1955, p.1568.*

6. მონტაიუს საზოგადოების უმთავრეს უჯრედს გლეხის ოჯახი წარმოადგენდა. ადგილობრივ ენაზე ამ ერთობას *ostal* ერქვა, ხოლო ინკვიზიციის ჩანაწერები როგორც *hospicium*-ს, ან უფრო ხშირად *domus*-ს მოიხსენიებს. სამივე ტერმინს ერთი მნიშვნელობა აქვს და სახლს, ოჯახს აღნიშნავს. ე. ლადიური შენიშნავს, რომ ლათინური *familia* (ოჯახი, გვარი) ინკვიზიციის ოქმებში თითქმის არ გვხვდება.
7. როგორც ფრანგი ანალისტი გადმოგვცემს, მონტაიუში ყველა სახლს თავისი ბედი და ვარსკვლავი ჰქონდა, რაშიც მიცვალებულსაც ედო წილი. „ბედი“ და „ვარსკვლავი“ ოჯახში თმისა და ფრჩხილების არსებობით იყო დაცული, რომელიც ოჯახის გარდაცვლილ უფროსს ეკუთვნოდა. თმა და ფრჩხილები, რომლებიც სიკვდილის შემდეგაც აგრძელებენ ზრდას, განსაკუთრებული სასიცოცხლო ენერჯის მატარებლად ითვლებოდა.
8. *vulgum pecus* – მიუხედავად ლათინური შეფერილობისა ეს ფრანგული გამოთქმა და არა ლათინური. *vulgus* (ბრბო) და *pecus* (საქონელი, პირუტყვი, ცხვრის ფარა) ორი ლათინური არსებითი სახელია. სიტყვა *vulgum* (ზედსართავი სახელის აღსანიშნავად) არ არსებობს ლათინურ ენაში. ამდენად, გამოთქმა *vulgum pecus* არასწორია და *servum pecus* – ის (მონური ფარა) ალტერაციას წარმოადგენს, რომლის პირველი გამოყენება პორაციუსს ეკუთვნის. ამ სახით კი, *vulgum pecus* გაუნათლებელ ბრბოს, უბრალო ხალხს, ჩვეულებრივ მოკვდავს აღნიშნავს. ეს გამოთქმა ფრანგულ ენაში პირველად 1843 წელს არის დამონებული და სხვა ენებში არ გვხვდება.
9. ხმელთაშუაზღვისპირულ თავსხმას, ბრეტონული ან ნორმანდიული სუსტი წვიმისაგან განსხვავებით, *consolamentum*-ის ჩატარებაში „კეთილი ადამიანებისათვის“ ხელის შეშლაც შეეძლო.
10. „მონტაიუში“ მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ე.წ. კონკუბინატის პრობლემას. ნაშრომის ერთ-ერთი თავის სახელწოდებაა „დროებითი კავშირები“, სადაც ე. ლადიური მიუთითებს, რომ მორალი მონტაიუში გვიან შუა საუკუნეებთან შედარებით თავისუფალი იყო. ინკვიზიციის ოქმების მონაცემებით, წყვილების დაახლოებით ათი პროცენტი „ცოდვაში ცხოვრობდა“. საინტერესოა, რომ ასეთი კავშირებისა სოფელში არ სცხვენოდათ და, გარკვეულწილად, აფიშირებულიც იყო. მონტაიუში კონკუბინატის

ფართოდ გავრცელების მიზეზებს ავტორი სოფლის მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებაში ეძებს, რადგანაც თვეობით ოჯახებს მოშორებული მეცხვარეები უარს არ ამბობდნენ დროებით გატაცებებზე. გარდა ამისა, მზითევის სიძვირე და ქორწინების სირთულეები და ისიც, რომ ნაჩქარევი და ძვირფასი ქორწინებებით *domus*-ის მთლიანობას საფრთხე ემუქრებოდა. ერთ-ერთი მთავარი, მაგრამ არა ერთადერთი მიზეზი მწვალებლობა იყო. მამაკაცები განსხვავებული რწმენის (იგულისხმება არა კათარული რწმენის) ქალებთან ქორწინებას კონკუბინატს ამჯობინებდნენ. ამასთან დაკავშირებით, ე. ლადიური მკვეთრად გამოიხსენებს მწვალებლობასა და კონკუბინატის ინსტიტუტს და შენიშნავს, რომ ეს პრაქტიკა კათარიზმს არ დაუნერგავს მონტაიუსი და იგი პირენეების იმ ნაწილებშიც გვხვდება, სადაც ერესს არ შეუღწევია. თუმცა კი, წერს ფრანგი ისტორიკოსი, კათარიზმს არც არაფერი გაუკეთებია ამ პრაქტიკის აღმოსაფხვრელად. (მონოგრაფიის ამ თავის თარგმანი ფრანგულიდან თავისი კომენტარებით იხ. რ. ლაბაძე, ისტორიკოსის ტერიტორიის მეპატრონე, კრ.: სამეცნიერო პარადიგმები, ეძღვნება პროფესორ ნათელა ვაჩნაძეს. თბ. 2009. გვ. 622-635).

11. მონტაიუს ერთ-ერთი დომინანტური *domus*-ის წარმომადგენელი. კლერგების ოჯახი უმდიდრესი იყო მონტაიუსში. მღვდელი პიერ კლერგი კათარული რწმენის აღმსარებლობის გამო ინკვიზიციამ დააპატიმრა და ციხეში გარდაიცვალა. მონოგრაფიაში არაერთი გვერდი ეთმობა კლერგების ოჯახის ავხორცული მიდრეკილებების შესახებ თხრობას. მათ შორის პიერ კლერგის სასიყვარულო ისტორიები განსაკუთრებით გამოირჩევა.

წყაროები და ლიტერატურა:

1. ლაბაძე რ. სიკვდილი, როგორც მედიევისტიკის საკვლევი პრობლემა (ფრანგული «ახალი ისტორიული მეცნიერების» გამოცდილება). — კრ.: «საისტორიო შტუდიები», თბილისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ენისა და კულტურის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს ისტორიის კათედრის სამეცნიერო შრომათა კრებული, IV. თბ., 2003.
2. ლაბაძე რ. ცოდვა და შიში შუა საუკუნეებში (ქართული მენტალური მოდელის ორი ასპექტი). თბ., 2006.
3. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. М., 1992.
4. Далин В. М. Историки Франции XIX-XX веков. М., 1981.
5. Олабарри И. «Новая» новая история»: структуры «большой длительности». - В кн.: Культура и общество в средние века – раннее новое время. М., 1998.
6. Braudel F. Histoire et sciences sociales. La longue durée. – Annales. Economies. Sociétés. Civilisations. Paris, 1958, 13.
7. Dictionnaire des intellectuels Français. Les personnes, les lieux, les moments. Sous la direction de Jacques Julliard, Michel Winock. Octobre 1996.
8. Dictionnaire du Moyen Age. Sous la direction de Claude Gauvard, Alain de Libera, Michel Zink. Paris, 2002.
9. Faire de l’histoire. Première partie. Nouveaux problèmes. Sous la direction de Jacques Le Goff et Pierre Nora. Paris, 1974.
10. Le Roy Ladurie E. Le Territoire de l’historien, Paris, 1973.
11. Le Roy Ladurie E. Montaillou, village occitan de 1294 à 1324. Édition revue et corrigée. Paris, 1982.

 RUSUDAN LABADZE

THE FRENCH HISTORICAL DISCOURSE AND LE ROY LADURIE'S BESTSELLER

Summary

The paper is concerned with the study of the French historical revolution: the Annales school and the New History. The Annales school is the innovatory trend which had an important influence upon the historiography of the 20th century.

The Annales school named after the French scholarly journal *Annales d'histoire économique et sociale* founded by Marc Bloch and Lucien Febvre in 1929, while they were teaching at the University of Strasbourg. They aimed to change the “history-narration” with the “history-problem”. Annales approach rejected the predominant emphasis on political history by positivism of the 19th century historians. Their ideal was the “total history” which implied to reflect thoroughly the historical reality.

Marc Bloch died during the Second World War and Lucien Febvre continued to carry on the Annales approach. In 1947 was founded by him the VIth section of the *École pratique des hautes études*.

The second era of Annales' historiography is connected with the name of Fernan Braudel who pioneered *la longue durée*, an approach for studying long-term structures over historical events.

Since 1960s the history of mentalities getting characteristic for the Annales school. Attitudes toward death, childhood, love, sexuality etc. in the works of Ph. Ariès, M. Vovelle, J. Le Goff, E. Le Roy Ladurie became predominant.

The representative of the third generation of the Annales Emmanuel Le Roy Ladurie has worked on the history of the peasantry in Languedoc, climate history, history of French regions but his most noted work is *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324* published in 1975. The work is based on an unique source – notes of the Inquisition active in 1318-1325 in the village of Montaillou against Cathar heresy. It is shown in the paper how Ladurie managed to offer a picture of both the material and mental worlds of the villagers.

The Georgian translation of the chapter “Death in Montaillou” with a commentary, is appended to the article.

Р.Н. ЛАБАДЗЕ

ФРАНЦУЗСКИЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ДИСКУРС И БЕСТСЕЛЛЕР Э. ЛЕ РУА ЛАДЮРИ

Резюме

В статье изучен вопрос французской исторической школы «Анналов» и «новой истории». Школа «Анналов» - инновационное направление, которое оказало значительное влияние на развитие всей мировой историографии XX

века.

Школа «Анналов» возникла вокруг журнала «Анналы социальной и экономической истории», основанного Люсьеном Февром и Марком Блоком, профессорами страсбургского университета, в 1929 году. Они поставили перед собой целью изменить классическую «историю – повествование» «историей – проблемой». В своём подходе школа «Анналов» отвергла акцентирование на политическую историю позитивистами, историками XIX века. Идеалом нового направления стала «тотальная история», то есть история, всецело описывающая социально-историческую действительность.

После смерти Марка Блока во время второй мировой войны, Люсьен Февр продолжил нести знамя «Анналов» и в 1947 году основал VI-ю секцию по общественным наукам в Практической школы высших исследований.

Второе поколение историографии «Анналов» связано с именем Фернана Броделя - основоположника теории «длительных циклов».

С 60-х годов XX века история ментальностей стала характерной особенностью школы «Анналов». В работах Ф. Арьеса, М. Вовеля, Ж. Ле Гофа, Ле Руа Ладюри доминирует исследование проблематики смерти, детства, любви, секса и т. п.

Представитель третьего поколения «Анналов» Эммануэль Ле Руа Ладюри изучал историю крестьянства Лангедока, историю климата, а также историю регионов Франции, но его самая известная работа – Монтайю, окситанская деревня (1294-1324), изданная в 1975 году. На основании уникальных материалов, собранных в ходе борьбы с ересью катаров, Ладюри восстановил мельчайшие подробности жизни крестьян южнофранцузской деревни Монтайю в 1318-1325 гг. Исследование является образцом целостного взгляда на картину материального и ментального мира прошлого.

К статье прилагается грузинский перевод с комментариями одной из глав этой книги - «Смерть в Монтайю».